

דף נה

'אלא מאשת אח ילפינן' — ואין לומר 'אין עונשין מן הדין', כי אין כאן לימוד דבר שאינו כתוב מדבר הכתוב [כגון בתו מאנוסתו], אלא כיון שמצינו שנקרא 'אח' אפילו מן האם, אף 'אחותה' נקראת כן מן האם, והכל בכלל הכתוב שאמר ואשה אל אחתה לא תקח. (עפ"י רמב"ן)

'שכן קרובי עצמו מקרובי עצמו' — פרש"י, אחות אשה מחשיבה קרובי עצמו, שמחמת עצמו נאסרה עליו ולא מחמת אביו. והרש"ש פרש על פי הכתוב עצם מעצמי.

'דודתו דכתב בה רחמנא ערירים יהיו למה לי...' — לפרש"י, 'ערירים' ו'כרת' היינו הך, שזרעו נכרת. ולפי זה מובנת קושית הגמרא בפשיטות, הלא כיון שנאמר עונש כרת בכל העריות, למה כתב 'ערירים' בדודתו. (וכן כתבו בדעת הרמב"ם, שלא הזכיר בשום מקום ערירי אלא כרת, ומשמע שהיינו כרת היינו ערירי. וכ"כ ריא"ז). אבל לפירוש ריב"א אין נכרת הוא וזרעו אלא בעריות שכתוב בהן 'ערירים', ולפי זה צריך לפרש קושית הגמרא כך: כשם שאתה למד כל העריות מנדה להעראה, כך יש ללמוד 'ערירי' מאשת אחיו שכתוב בו נדה הוא ונאמר בו ערירי, ולמה צריך לכתוב בדודתו. (עפ"י תוס' לעיל ב. ד"ה אשת)

'מדגלי רחמנא שכבת זרע גבי שפחה חרופה...' — במהותה של 'שפחה חרופה' נחלקו תנאים (ע' כריתות י-יא), אם היא שפחה כנענית המיוחדת לעבד עברי (רבי ישמעאל), או לעבד כנעני (אחרים), או חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי (רבי עקיבא). ודין הבא על שפחה חרופה בשוגג או במזיד — בקרבן אשם. ודין השפחה במלקות. [יש מי שכתב לדייק מדברי רש"י, שמיעוט העראה בשפחה חרופה, אינו מתייחס רק כלפי החידוש שנתחדש בפרשה — קרבן האשם, אלא גם חיוב מלקות שלה ממועט בהעראה, בניגוד לשאר חייבי לאוין. עפ"י הר צבי]. על פרש"י כאן בבאור 'שפחה חרופה' ובמה שכתב שאוהרתה מלא יהיה קדש' — ע' בחכמת שלמה למהרש"ל, רש"ש, זכר יצחק עו.ב.

'מדגלי רחמנא שכבת זרע גבי שפחה חרופה, מכלל דחייבי לאוין בהעראה' — זה שמיעטו משכבת זרע העראה, הגם שאפשר בצד רחוק להתעבר מהעראה, אעפ"כ אין זה קרוי עיבור על ידי שכיבה כדרך כל אדם, אלא קליטת הזרע נחשבת כקליטת זרע מאמבטי ללא שכיבה, ולכך אותה שכיבה אינה קרויה בשם 'שכבת זרע'. (עפ"י ערוך לנר לעיל יב; חזון איש סוס"י סב. [וע' משנה למלך אישות טו, ד]. ע' מנחת שלמה (ח"ג צה, ד) שכתב שאין מתקבל על הדעת לומר שבכגון זה לא יהא הולד ממור, ומכאן נסתייע לומר שגם בהזרעה מלאכותית שייך דין ממזרות אעפ"י שאין שכיבת איסור, ע"ש באריכות).

(ע"ב) 'אלא אמר רבא: פרט לשקינא לה דרך אברים. אמר ליה אביי פריצותא אסר רחמנא?!' — אין להקשות מכאן על שיטת הרמב"ם שכל שאר עניני קריבות בעריות מלבד ביאה, אסורים מדאוריתא — כי אין כוונת הגמרא על עצם המעשה אם מותר או אסור, אלא הכוונה כמו שפרש"י 'מי אסר רחמנא' — על בע"ה משום אותם דברים. (מגילת אסתר' סוף ל"ת שנג, דלא כ'זוהר הרקיע' שהוכיח מכאן כהרמב"ן).

ולשון 'פריצותא בעלמא' פרש ב'משך חכמה' (אחרי מות יתה) לדעת הרמב"ם, על פי מה שכתבו הראשונים שמדובר כאן שלא היה חושדה לביאה ממש, ואף לדעת הרמב"ם שכל עניני קריבות אסורים מהתורה, אין זה איסור עצמי אלא משום סייג והרחקה מביאה, הלכך כשאין חשש זנות, מכונה איסור זה כ'פריצותא בעלמא' [הגם שלמעשה הוא איסור תורה].

— ערש"י ותוס'. ומשמע שאין קינוי וסתירה אוסרים אשה על בעלה אלא אם חושדה בזנות, אבל אם אינו חושדה אלא שקינא לה שלא תיסתר עם פלוני משום איסור יחוד או מסיבה אחרת — אינה נאסרת. [ואולם הרמב"ם השמיט כל דין זה שקינא דרך אברים, ולכאורה נראה מדבריו שפירש הגמרא באופן אחר, שקינא לה סתם וזינתה דרך אברים, שאינה שותה ולא נאסרה. ולפי זה אין הוכחה מהגמרא לדין הנ"ל]. (עפ"י תשובת הגר"ו מלאדי, וכן פסק באבני נזר אה"ע רלג; קיט, קכו; בית הלוי ח"ב מב, ד. באבני נזר שם פירש כן בדברי הבית-שמואל (סוף אה"ע). ולולא דבריו היה נראה בפשטות שכוונת הב"ש שאינו מקנא לה מאיש פלוני אלא מזהירה שלא תיסתר עם אנשים דעלמא, שזה ודאי אינו בגדר קינוי כלל).

דף נו

'מכאן ואילך אינו אלא נשיקה ופטור עליה' — משמע אפילו התחיל להכניס הגיד, אינו חייב אלא בהכנסת העטרה. ומכאן הוכיח הבית-שמואל (כ סק"ג) שאין חיוב אלא בהכנסת כל העטרה, [ודלא כמשמעות דברי הט"ז (ה סק"ד) שמיד בתחילת הכנסת העטרה חייב, מפני שבצדה התחתון היא מתקצרת והולכת והרי נכנסה כל העטרה שבאותו צד, ואין פטור לפי זה אלא בנשיקת אבר גרידא ללא הכנסה]. (לכאורה יש מקום לדחות הראיה, שפירוש 'מכאן ואילך', היינו שהכניס האבר בארכו [וכגון שלא היתה פסיקת רגלים, שהאבר בצורה מאונכת], ובאופן זה אין כאן הכנסת עטרה אלא נשיקה. אך יש לומר שבאופן זה אפילו נשיקה לא הוי, וכמו שפסק בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד מא).

ונראה לכאן שאף הט"ז מסכים להלכה כדברי הבית-שמואל, שאינו חייב אלא בהכנסת כל העטרה, [ולא כתב אלא שגם בצד התחתון שלה קרויה עטרה, לאפוקי מדעת הדרישה]. וכן משמע קצת בבית-שמואל שמסיק להשוות דברי הט"ז עם דבריו).

'ואיכא דאמרי, מן האירוסין דברי הכל לא אכלה, דהא לא אכלה בחיי בעל, כי פליגי מן הנשואין, רב אמר אוכלת, דהא הות אכלה מעיקרא...' — נחלקו הדעות בפירוש דברי רב; יש מפרשים שמדין תורה סובר רב שקנה לכל, אלא גזרו חכמים לענין תרומה בלבד, שמא יאמרו נישואין שלא מדעת מאכילים (ערמב"ן ורשב"א). ויש מפרשים שאף מהתורה אמר רב שלא קנה לדברים שאינם מפורשים בפרשה [כדעת שמואל ללשון ראשונה].

(ע' שתי הדעות באה"ע סו"י קסו, ובבית יוסף. ע"ע באבני מלואים (לג סק"ב), וקושייתו אינה אלא לשיטה אחרונה, וכמש"כ בקהלות יעקב סי' יג. ועע"ש בס"י כו).

(ע"ב) 'אלא מאי זכין' אשלא כדרכה דחייבי לאוין' — ומקור הדבר שחייבים בחייבי לאוין על ביאה שלא כדרכה, כתב הרא"ש (וכ"כ מהרש"א בדעת רש"י), משפחה חרופה, מכך שגילה הכתוב שאינו חייב אלא בכדרכה, משמע ששאר חייבי לאוין אף שלא כדרכה [וכדרך שלמדו לעיל לענין העראה]. וזה דוקא בלאוין דעלמא, אבל לאוין דכהונה אי אפשר ללמוד משפחה חרופה אלא גלמדים בגזרה-שוה 'ביאה ביאה' מיבמה, כמו שכתב רש"י. (ע"ע רש"י שובית הלוי ח"ג ז, ה) שביארו מדוע הוצרכנו (לעיל נד.) ללימוד מיוחד שיבמה נקנית בביאה שלא כדרכה, והלא אפשר ללמוד מחייבי לאוין בהך גזרה-שוה דביאה ביאה). והתוס' כתבו שגם שאר חייבי לאוין גלמדים מגזרה-שוה זו. (ולדעתם כנראה אי אפשר ללמוד שני דברים מגילוי הכתוב בשפחה חרופה, גם העראה וגם ביאה שלא כדרכה. עפ"י מהרש"א).

'אשת כהן שנאנסה — בעלה לוקה עליה משום זונה... משום טומאה' — ה'קדן אורה' עמד על דקדוק הלשון 'בעלה לוקה עליה', כאילו בא למעט אדם אחר, והלא כל עיקרו של איסור זה לא נאמר אלא כלפי הבעל?

בעלה אסורה ללא בנים אסורה, שלא כאשת אחיו מן האב, שנאמר הוא — בהויתה תהא). בתורת כהנים (קדושים) מיעטו אשת אחיו מאמו, ופרשו התוס' (ב. ועוד) שנתמעה מעונש עירי, אבל יש בה כרת. ויש מפרשים שהמיעוט אף מכרת אלא שגמרא דידן חולקת על התורת-כהנים בדרשת הכתובים, ומשוה לגמרי אשת אחיו מאמו לאשת אחיו מאביו. (עפ"י פירוש הראב"ד לתו"כ שם; אבי עזרי — איסורי ביאה ב,א).

דף נה

פ.ט. א. למה יצאה 'כרת' באחותו?

ב. כתוב ערירים ימתו וכתוב ערירים יהיו — הכיצד?

ג. העראה בחייבי לאוין ועשה, ביבמה, ובאשה לבעלה — מניין?

ד. שכבת זרע שנאמר בשפחה חרופה, באשת איש ובסוטה — למה לי?

ה. מהי 'העראה' ומהי 'גמר ביאה'?

א. לדברי רבי יוחנן, לכך יצתה כרת באחותו משאר כל העריות — ללמד על הכלל כולו, שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת.

ולרבי יצחק, יצאה ללמד על כל חייבי כריתות שהן בכרת ולא במלקות. [וחילוק חטאות בעריות למד רבי יצחק מואל אשה בנדת טמאתה].

ב. ערירים יהיו — משמע שאם יש לו בנים עד אותה שעה — קוברין. [אבל אין במשמע שבשעת מיתתם ימותו ערירים מבנים שנולדו להם אחר החטא]. ערירים ימתו — משמע כמו הם עכשיו ערירים, כן ימותו, ואפילו יולדו להם לאחר מעשה, אבל אין במשמע שאם יש להם בנים עתה, שימותו. (רש"י) — לכך הוצרכו שני הכתובים ללמד שהכל כלול בעונש זה.

ג. העראה בחייבי לאוין למדוה מכך שגילה הכתוב בשפחה חרופה שכבת זרע למעט העראה, מכלל שחייבי לאוין בהעראה. חייבי לאוין דכהונה (שאינם נלמדים משפחה חרופה שאיסורה שוה בכל) נלמדים בגזרה שוה 'קיהה' — קיהה' מחייבי כריתות. חייבי עשה — 'ביאה' — ביאה' מחייבי לאוין. [וכן לענין ביאה שלא כדרכה, דינה כביאה כדרכה בחייבי לאוין (כדלהלן נז: וערש"י ורא"ש)]. יבמה נקנית ליבם בהעראה — מגזרה שוה 'ביאה' — ביאה' מחייבי לאוין. אשה לבעלה — 'קיהה קיהה' מחייבי כריתות.

יש מפרשים, דוקא אם פירש שרוצה לקנות בהעראה, אבל בסתם אינו קונה אלא בגמר ביאה (ריב"ם, רי"ד).

ויש אומרים אפילו בסתם, כל שלא גמר ביאתו קנה בהעראה, אך כשגמר ביאתו דעתו [בסתם] על גמר ביאה. (ר"ש משאנן; נמו"י).

ויש אומרים שאינו קונה אלא בסוף העראה, וכמאן דאמר העראה זו הכנסת עטרה (ר"ת). ויש מפרשים שאין מועילה העראה אלא לאחר קידושין [בדומה ליבמה שכבר זקוקה ועומדת ליבם], לעשותה כנשואה כמו חופה, אבל קדושין עצמם אינם מועילים אלא בגמר ביאה [ואפילו במפרש]. (ר"נ גאון, רי"ף. ובתוס' בקדושין י. הקשו על זה).

ד. שכבת זרע שנאמרה בשפחה חרופה (= שפחה כנענית המיוחדת לעבד עברי, ויש אומרים לעבד כנעני. ויש אומרים חצי שפחה וחצי בת חורין. ע' בכריתות י-יא), ללמד שאינו חייב אלא בשגמר ביאתו [ואינו חייב אלא בביאה

כדרכה. (תוס' ועוד עפ"י כריתות יא. וכן פסק הרמב"ם — איסורי ביאה ג, טו). ויש אומרים שמחלוקת תנאים היא. (ערמב"ן ורשב"א. וריא"ז פסק לחייב).

כתבו התוס' שחייב אפילו בלא הוצאת זרע אלא שתהא ביאה הראויה להזריע, [ולרבה בר בר חנה, אפילו בהכנסת עטרה לבד חייב, כדלהלן] — להוציא העראה או ביאה שלא כדרכה. ויש חולקים וסוברים שאינו חייב ללא הזרעה, (כן דייקו מפרש"י, וכ"מ ברי"ד וברי"ז ובמאירי). באשת איש נאמר שכבת זרע למעט משמש באבר מת, וכמאן דאמר משמש מת בעריות פטור. ולפי הדעה המחייבת, יש למעט משמש את המתה, [שלא נאמר הואיל ולאחר מיתה גם כן נקראת שארו נחייב עליה]. א. הלכה כמאן דאמר משמש מת בעריות פטור. ויש אומרים שהדבר ספק להלכה. ע' בפירוש המשנה לרמב"ם סנהדרין פ"ז; אגרות משה אה"ע ח"א לג).

ב. משמש באבר מת באשת איש — יש אוסרים את האשה על בעלה (ב"ש כ סק"ה). ויש שכתבו להוכיח שאינה נאסרת (עפ"י בית הלוי ח"ב מ. וע"ע בסוף ספר שער אפרים; יד המלך על הרמב"ם; שו"ת פנים מאירות ח"ג כב; אבי עזרי ריש הלכות איסורי'ב).

בסוטה — אמרו בבבלייטא, למעט דבר אחר. ופרש רב ששת, פרט לשקינא לה שלא כדרכה (שלא חדשה אלא בזה, או כשפירש ואמר אל תסתרי עם איש פלוני ליבעל לו שלא כדרך. ערש"י ותוס'). ורבה חלק וסבר שאין למעטה, כי ביאה שלא כדרכה כמוה כדרכה (משכבי אשה). ופירש פרט לשקינא לה דרך אברים, שאין זה קינוי, ולא נאמר בקפידת הבעל הדבר תלוי, הגם שאין על כך שם 'ביאה'. [לדברי אביי, אפשר למאן דאמר העראה זו הכנסת עטרה, ממעטים משכבת זרע נשיקת אבר].

הרמב"ם השמיט דין קינוי דרך אברים רק כתב (סוטה ג, כד) שאם קינא לה מאיש פלוני וזינתה עמו דרך אברים, אין המים בודקים אותה. (וע' בית הלוי ח"ב סו"י מב).

ה. נחלקו אמוראים בהגדרת 'העראה' ו'גמר ביאה'; —

רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, העראה זוהי נשיקת אבר במקום תשמיש. גמר ביאה זוהי הכנסת עטרה. רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן: העראה זו הכנסת עטרה. גמר ביאה — גמר ביאה ממש. פחות מהכנסת עטרה אינו אלא נשיקה ופטור עליה.

שמואל אמר: העראה זו נשיקה. ורב דימי ורבין אמרו בשם רבי יוחנן: זו הכנסת עטרה. וצדדו לומר שאין מחלוקת ביניהם, ולדעתם מנשיקה ועד הכנסת עטרה נחשבת 'העראה'.

א. לדעת הט"ז (אה"ע ה), מיד בתחילת הכנסת הגיד הרי זו העראה, שכבר נכנסה העטרה בצדה התחתון שהוא מתקצר והולך. והבית-שמואל (כ סק"ג) חולק וסובר שאינו חייב עד שיכניס כל העטרה, גם מצד מעלה.

נגע הגיד בארכו [ולא בראשו] בנקב — אין זה אפילו בגדר נשיקה ואף לשמואל לא אסר. וכל שכן כאשר האשה לא פסקה רגליה, שאי אפשר להגיע עם ראש האבר לנקב — אין זו ביאה האוסרת. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ד מא).

ב. אעפ"י שהזריע בהעראתו אין זה אלא 'העראה' ולא גמר ביאה. (רי"ד ועוד).

ג. הפוסקים נקטו כדעה השניה שהעראה זו הכנסת עטרה, ועל נשיקה פטור. (עפ"י רי"ד, ריא"ז, נמו"י, רמ"א אה"ע כ, א).

ד. משמע בתוס' (סד"ה אינו) שאין נחשב 'גמר ביאה' אלא בהכנסת כל האבר. וכן משמע ברמב"ם (איסורי'ב א, י). וע' גם באבני נזר יו"ד רב, ו).

דף נו

צ. ביאה גרועה ביבמה, למה היא מועילה לקנות ולמה אינה מועילה?